

تبیین وظایف مادران در تربیت اجتماعی فرزندان از دیدگاه امام خمینی (ره)

مریم محمدی^۱

^۱ - سطح ۲، مدرسه الزهراء، maryammh9889@gmail.com

چکیده

آنچه مسلم است نقش اساسی مادر در تربیت فرزند است، بلکه نه تنها تربیت فرزند که تربیت، تربیت جامعه، چرا که فرزند عضو کوچکی از جامعه بوده و تغییر شخصیت و رفتاری در فرزند تأثیر مستقیم بر اجتماع دارد. با توجه به نقش حساس و سرنوشت ساز مادران در خانواده و اجتماع و لزوم دانستن وظایف خود از جمله تربیت فرزند که یکی از مهم ترین وظایف آنها است. در این تحقیق با توجه به سخنان گوهریار و رهنمودهای امام خمینی(ره) که نشأت گرفته از اسلام ناب محمدی(ص) است، تبیین وظایف مادران در تربیت اجتماعی فرزندان را مورد بررسی قرار می دهیم، که این تحقیق با روش نقلی و گردآوری کتابخانه ای (فیش برداری) و رایانه ای و پردازش اطلاعات توصیفی - تحلیلی، جایگاه و اهمیت تربیت و جایگاه محوری مادر از دیدگاه امام خمینی(ره) و وظایف مادران را در تربیت اجتماعی فرزند بیان نموده است. وظایف مادران در تربیت اجتماعی فرزندان از جمله: آموزش شجاعت و ایثار به فرزند، ایجاد حس مسئولیت پذیری در فرزند، ارائه الگوهای موفق، آموزش آداب مجالست و معاشرت اجتماعی، تقویت اعتماد به نفس و اراده و ... که باعمل با این وظایف می توانند فرزندان شایسته تربیت، که مایه سعادت جامع شوند و این سعادت جز در گرو تربیت صحیح نمی باشد که این جزء وظایف تربیتی مادران است.

واژگان کلیدی: اجتماع، تربیت، تربیت اجتماعی، مادر

مقدمه

خانواده، اساسی‌ترین واحد اجتماعی است که کودک در دوران آغازین زندگی، رشد چند جانبه خود را در آن تجربه می‌کند و عمده شخصیت او در تعاملات خانوادگی شکل می‌گیرد. به دلایل گوناگون، به ویژه از بُعد عاطفی، مادر بیشترین نقش را در پرورش و شکل‌گیری شخصیت و تربیت کودک ایفا می‌کند. مکتب غنی و انسان‌ساز اسلام که همه جوانب و زمینه‌های مربوط به رشد و تعالی انسان را مدنظر قرار می‌دهد، توجه ویژه‌ای به خانواده و مخصوصاً به مادر به عنوان مؤثرترین عامل، در تربیت کودک دارد. با توجه به این دلایل، در اندیشه‌ها و آثار تربیتی و همچنین سیره‌ی عملی امام خمینی (ره) که برگرفته از چنین مکتبی است، توجه به خانواده و به ویژه مادر جلوه به خصوصی دارد.

امام راحل به نقش تربیتی مادر تأکید ویژه‌ای دارند و تربیت را نعمتی ویژه انسان‌ها می‌داند که با توجه به اثرات آن، در تمام مراحل زندگی و به ویژه دوران حساس کودکی، بسیار لازم و مهم است. وی بخش اعظم این مسئولیت را متوجه مادران، به عنوان الگویی سرشار از عاطفه برای کودکان، دانسته و آن را وظیفه‌ای انسانی و الهی برای بانوان می‌دانستند؛ همچنان که همواره می‌کوشیدند تا با احیای مقام واقعی مادران و نقش آنان در مسئله تربیت، حضور مؤثر و نامحسوس در امور اجتماع و رابطه مستقیم آن با سعادت اجتماع را به همگان یادآوری کنند.

برخی از والدین مسئولیت‌های خود را در تأمین نیازمندی‌های مادی خلاصه می‌کنند و تصور می‌کنند دیگر وظیفه‌ای ندارند، در صورتی که هر والدینی به خصوص مادران موظف اند در مورد اساسی‌ترین مساله زندگی یعنی موضوع (تربیت فرزند) بکوشند و اهمیت بررسی نقش مادران در تربیت اجتماعی فرزندان که هدف اصلی این تحقیق است، مضاعف می‌شود. هدف اصلی در این نوشتار بررسی نقش مادران در تربیت اجتماعی فرزندان با توجه به دیدگاه امام خمینی (ره) است؛ که به صورت جزئی به تبیین مؤلفه‌های ضرورت نقش مادران در تربیت اجتماعی فرزندان دنبال می‌شود.

برخی پژوهش‌های که تا حدودی با موضوع تحقیق مرتبط است در ادامه مرور می‌شود از جمله: پایگاه جامع امامزادگان و بقاع متبرکه متبرکه ایران اسلامی مقاله‌ای تحت عنوان «تأثیر مادر در تربیت دینی فرزند» کدمثاله ۲۰۶۴۶، چهارشنبه ۲۹ فروردین ۱۳۹۷ - فاطمه سعیدی مقاله‌ای تحت عنوان «نقش مادران در سعادت جامعه از دیدگاه امام خمینی (ره)»، قسمت

اول، نامه جامعه ۱۳۸۸ شماره ۵۷ - توفیق یوسف الخطیب عبید مقاله ای تحت عنوان «نقش زن در پرورش و تربیت نسلها»، کد مطلب: ۱۵۰۴۳۶، ۱۳۹۶/۱۲/۰۱، زینب خرم آبادی آرانی و ابوذر قاسمی آرانی، مقاله ای تحت عنوان « بازخوانی نقش مادری از دیدگاه اسلام و امام خمینی(ره)، ۱۸ تیر ۱۳۸۹- جاویدی مقاله ای تحت عنوان « نقش خانواده در تربیت کودک از دیدگاه امام خمینی(ره)»، مجموعه مقالات کنگره بررسی اندیشه و آثار تربیتی امام خمینی(ره)، ۱۳۷۴ و نمونه های بسیاری که در زمینه تربیت و زن و مادر از دیدگاه امام خمینی(ره) و اسلام و... مقالاتی را نوشته اند.

این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش پژوهش به صورت نقلی است. این پژوهش به روش گردآوری کتابخانه ای (فیش برداری) است و روش پردازش اطلاعات توصیفی و تحلیلی است. کتاب ها، مقالات، پایان نامه های مربوط به وظایف مادران در نقش اجتماعی فرزندان از دیدگاه امام خمینی(ره) شناسایی و جمع آوری شده و مورد مطالعه قرار گرفته است و همچنین با استفاده از امکانات رایانه ای مطالب از کتابخانه های دیجیتالی و مقالات دیجیتالی و صفحات وب جمع آوری شده است و با استفاده از روش های نوین فیش برداری متنی از روی سند، مطالب استخراج شده است. این نوشتار سعی دارد به سرانجام برساند.

۱- جایگاه و اهمیت تربیت از دیدگاه امام خمینی(ره)

۲- جایگاه محوری مادر از منظر امام خمینی(ره)

۳- وظایف مادران در تربیت اجتماعی فرزندان

الف - مفهوم شناسی

۱- تربیت در لغت و اصطلاح

از کتاب های لغت اصیل و معتبر، استفاده می شود که واژه تربیت «تربیت» با دو ماده لغوی «ربو» و «رب» مرتبط است. کلمه تربیت مصدر باب تفعیل است که به دلیل معتل و ناقص بودن ریشه لغوی آن، مصدرش همانند «تزکیه» بر وزن «تفعله» آمده است، «ربی یربی تربیه» مانند «زکی یزکی تزکیه». گرچه بسیاری از کتاب های تعلیم و تربیت هنگام بحث از ریشه واژه «تربیت» آن را از ماده «ربو» ذکر می کنند، ولی نویسنده عرب زبان کتاب النظام التربوی

فی الاسلام با استناد به برخی کتاب های لغوی معتبر، تصریح کرده است: تربیت در لغت، از ماده «رب» است، «التربیه فی اللغة مأخوذه من رب ولده و الصبی یربه»^۱

تربیت عبارت است از: برانگیختن و فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شکوفایی تمامی استعدادها، توانایی ها و قابلیت های انسان به منظور رسیدن به کمال و سعادت^۲

۲- اجتماع در لغت و اصطلاح

اجتماع: اجتماع از ریشه جمع بوده و به معنای گرد آوردن، فراهم آمدن، نزدیکی جسمی به جسم دیگر یا چندین جسم به همدیگر و سازگاری کردن می باشد.^۳

از منظر جامعه شناسی، اجتماع به گروهی از افراد اطلاق می شود که دارای پیوندهای قوی و بادوامی اند و نیز گاهی اوقات مکان جغرافیایی مشترکی دارند. همپنین اعضای آن در فعالیت های اجتماعی مشارکت منظمی دارند. افراد این گروه هویت یابی قوی با گروه دارند.^۴

۳- تربیت اجتماعی در لغت و اصطلاح

تربیت اجتماعی که مرکب از دو واژه تربیت و اجتماع می باشد، در لغت به معنای رشد و نمو دادن ابعاد اجتماعی است و چون در مورد انسان به کار می رود، مراد شکوفا کردن استعدادهای مدنی و جمعی آدمیان است.^۵

در اصطلاح: تربیت اجتماعی عبارت است از تامین تمهیدات لازم جهت متجلی ساختن ارزش ها و ضوابط مطلوب اجتماعی در فرد به منظور موثر بودن او در برخوردهای اجتماعی اعم از هدایت دیگران، مخالفت با نظرات غیرمنطقی، توافق و سازگاری و امور نظیر آنها^۶

^۱ - شریف قرشی، النظام التربوی فی الاسلام، ص ۴۱

^۲ - بهشتی، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، ص ۳۵

^۳ - راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۰۱

^۴ - شارع پور، جامعه شناسی شهری، ص ۱۱

^۵ - حاجی ده آبادی، در آمدی به نظام تربیتی، ص ۱۱۵

^۶ - ایمانی، تربیت اجتماعی، ص ۳۱

نوعی دیگر از بینش دهی امام(ره) که برخاسته از متون اسلامی است توجه دادن فرزند توسط مادر به دشمن هم خانه نفس است.

چنانکه فرموده اند: «اعدا عدوک همین نفس است که در انسان است، این از همه دشمن ها برای انسان دشمن تر است. همه دشمن های عالم آن قدری که از آنها می آید این است که انسان را بکشند، زجرش بدهند، اما آن که بین جنبیک، آن نفس اماره انسان، غیر این است که انسان را بکشند انسانیت را می کشد. همه عالم جمع بشوند که انسانیت شما را بکشند تا آن چیزی که در خود شما هست، آن نباشد و تغییر نکند کسی نمی تواند...»^۱

۷- تربیت دینی فرزند

حضرت امام آن تربیتی را تربیت صحیح و کارساز می داند که منطبق بر اصول تربیت اسلامی و نشأت گرفته از تعالیم عالیه اسلامی باشد. ایشان همواره تأکید می ورزیدند که تنها تربیت دینی می تواند افراد را به راه راست هدایت کند بنابراین مادران وظیفه دارند فرزندان خود را براساس تعالیم اسلامی تربیت کنند.

ایشان می فرمایند: «همه می دانیم که اساس تربیت های دینی توجه دادن توده است به فضایل روحی و معنویات و توسعه دادن نظرهای نظرهای محدود مردم است از این چهار دیوار کوچک جهان مادی به یک فضای غیر متناهی، جهان نورانی غیبی و اساس تربیت های مادی امروزی، زینت دادن همین زندگی مادی طبیعی است و منحصر کردن زندگانی است به همین زندگی جهانی ظاهری.»^۲

۸- آموزش تزکیه و کسب تهذیب نفس

حضرت امام خمینی (ره) همواره درسرخان خود هنگامی که به مسائل تعلیم و تربیت اشاره می فرمایند بر یک شرط اساسی به عنوان لازمه تعلیم و تربیت اسلامی تأکید داشتند در آموزش نسل جوان به خصوص فرزند در زمینه های مختلف، اولین مسئله ای که باید مورد توجه مادران باشد، این است که سعی کنند در ابتدا روح فرزندان را از هر گونه پیرایه دور کنند و آنها را به تهذیب نفس علاقه مند سازند.

^۱ - صحیفه امام، ج ۸، صص ۳۳۰-۳۳۱

^۲ - خمینی، کشف الاسرار، ص ۲۸۷

حضرت امام در بیان این که تزکیه مقدم بر هر امری است، بیان می دارند: «تزکیه قبل از تعلیم وتعلم است (یزکیهم). پیغمبر آمده است این ها راتزکیه بکند، پرورش بدهد، نفوس ا مهیا کند و بعد تعلیم کتاب وحکمت بکند که اگر کتاب و حکمت با پرورش توام نباشد و موجودی که از آن بیرون می آید همین موجوداتی باشد که در مجلس سنا و در مجلس شورای قبل انقلاب بود.»^۱

درهمین راستا مادران که وظیفه خطیر راهنمایی و تربیت و آماده کردن فرزندان برای حضور در اجتماع را دارند باید قبل از آموزش هر چیزی بر روی تهذیب و تزکیه فرزند خود کار کند تا فرد برای پذیرش مسئولیتی در جامعه آماده باشد.

۹- آشنا کردن فرزندان با مسائل روز و سیاست

در جهان امروز سخت است که جلوی اطلاعات را بگیریم؛ اطرافمان را انبوهی از داده ها فرا گرفته و اتفاقات مهم سیاسی هم کم نیستند. استراتژی سانسور اما مانع دسترسی فرزندان به اطلاعات نمی شود. فرزندان بسیار کمتر از بزرگ ترها تحمل مخفی کاری را دارند.

مخفی کاری اضطراب فرزندان را افزایش می دهد. آنها همیشه به دنبال پاسخ های شفاف هستند. مادران با فرزندان خود می توانند گپ سیاسی بزنند. چنین گفتگوهایی، تفکر انتقادی را در آنان تقویت می کند؛ اعتماد به نفسشان را بالا می برد و برایشان آموزنده اسحضرت امام خمینی (ره) اهمیت تعلیم مسائل سیاسی به فرزندان را چنین گوشزد می فرماید: « شما بچه ها را از سیاست از این طور چیزها دور نگه ندارید، دور نگه داشتن بچه ها از سیاست آن فرمی می شود که وقتی وارد در اجتماع شدند، مثل یک آدم کوری وارد در اجتماع بشوند. اگر خود اشخاصی که می خواهند در این مملکت ... زندگی بکنند و مقدرات این مملکت دستشان باشد آنها باید آگاه باشند از همه خدعه هایی که کرده اند... آنها را وارد کنید در مسائل روز آنها مطلع باشند از مسائل روز»^۲

۱- _____ ، صحیفه امام، ج ۱۴، سخنرانی در جمع نخست وزیر نمایندگان مجلس ۵۹/۸/۶

۲- صحیفه امام ، ج ۶، صص ۱۹۸-۱۹۹

۱۰- توجه دادن فرزند به ارتقاء سطح علمی و دانش

نقش مادر به اندازه ای است که مسیر زندگی هر فرزند را مشخص کند. مادران با سبک تربیتی، رفتار، ارتباطات، نگرش و ... به فرزندان یاد می دهند که چه چیزی برای زندگی لازم و چه چیز مضر است. این مادران هستند که امکانات و شرایط را به نحوی ایجاد می کنند که فرزندان فرصت پیشرفت در زمینه های مختلف زندگی داشته باشند.

امام راحل(ره) در این مورد می فرمایند: « من در این جا به جوان های عزیز کشورمان به این سرمایه ها و ذخیره های عظیم الهی و به این گل های معطر و نو شکفته های جهان اسلام سفارش می کنم که قدر و قیمت لحظات شیرین زندگی خود را بدانید و خودتان را برای یک مبارزه علمی و عملی بزرگ تا رسیدن به اهداف عالی انقلاب اسلامی آماده کنید ...»^۱

^۱ - کردلو، تربیت دینی از دیدگاه امام خمینی(ره)، ص ۴۰۶

نتیجه گیری

در این تحقیق به تبیین وظایف مادران در تربیت اجتماعی فرزندان از دیدگاه امام خمینی(ره) پرداخته شده است. که در جهان امروز اگر چه انسان از نظر صنعت و پیشرفت به پیشرفت های چشم گیری دست یافته، اما از نظر اخلاقی نه تنها به پیشرفتی نایل نیامده، بلکه از ارزش های راستین تهی گشته و در نابسامانی ها دست و پا می زند، چنان که این عصر را، عصر « بحران تربیت » نامیده اند. از این رو بایستی بیش از پیش به مسأله تربیت و نقش کاربردی آن پرداخته شود؛ چرا که در فرآیند تربیت، تفکرات و خط مشی های شکل گرفته و مادر با پرورش و تربیت صحیح، در آینده با فعالیت های خویش جامعه را به سوی سعادت یا انحطاط می کشاند. با توجه به اطلاعات جمع آوری شده در متن مقاله نتایج ذیل حاصل شد:

۱- در کلام امام خمینی(ره) محیط خانه یکی از جاهای بسیار مهم برای تربیت اولاد و دامن مادر یکی از جاهای بزرگ برای تربیت است. تربیت، نعمتی است خاص انسان ها که با توجه به تأثیرات آن در تمام مراحل زندگی بسیار لازم و پراهمیت است.

۲- اسلام بر جایگاه زن و نقش مادری او تأکید خاصی دارد. امام خمینی(ره) نیز که پرورش یافته این مکتب است، در سیره عملی و علمی خود بر جایگاه محوری مادری در نظام خانواده، نظر ویژه ای دارند و نقش مادری را پر رنگ ترین و شریف ترین وظیفه و کارکرد زن در خانواده اسلامی می دانند و تردیدی باقی نمی ماند که این نقش، یک محور اساسی و بدون جایگزین در حرکت جامعه اسلامی و سلامت آن است.

۳- در جامعه هریک از اعضاء دارای وظیفه ای و همه وظایف نیز مورد نیاز می باشد و در جامعه چنین است. اما مادران در این جامعه در تربیت فرزندان نقش خطیری دارند که به تبع وظایفی از جمله : آموزش تزکیه و تهذیب نفس، توجه دادن فرزند به ارتقاء سطح علمی و دانش، آشنا کردن فرزندان با مسائل روز و سیاست و....

نهایت به این نتیجه می رسیم که سعادت و سلامت هر جامعه در خانواده هایی ریزی می شود و انتقال ارزش های دینی، ملی و فرهنگی و اجتماعی در درجه اول به عهده خانواده ها به خصوص مادر است به وظیفه اصلی زن(مادر) تربیت نسل جدید برای جامعه و گرم نگه داشتن کانون خانواده است.

منابع و مأخذ

- ۱- ایمانی، محسن، « تربیت اجتماعی»، فصلنامه تربیت، ۱۳۶۶، شماره ۱۳۷۴
- ۲- بهشتی، محمد، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه، چاپ اول، ۱۳۸۷
- ۳- حاجی ده آبادی، محمد علی، در آمدی بر نظام تربیتی اسلام، قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی(ص)، چاپ سوم، ۱۳۹۵
- ۴- خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران: مؤسسه آثار امام(ره)، چاپ دوم، ۱۳۸۹
- ۵- _____، چهل حدیث، تهران: رجا، چاپ اول، ۱۳۶۸
- ۶- _____، کشف الاسرار، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، چاپ دوم، ۱۳۷۸
- ۷- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت: دفتر نشرالکتاب، چاپ دوم، ۱۳۶۲
- ۸- شریف قرشی، باقر، النظام التربوی فی الاسلام، قم: مهramیرالمومنین، چاپ اول، ۱۳۸۵
- ۹- شارع پور، محمود، جامعه شناسی شهری، تهران: سمت، چاپ دوم، ۱۳۸۹
- ۱۰- قائمی، علی، زمینه تربیت، تهران: امید، چاپ هشتم، ۱۳۷۸
- ۱۱- کردلو، منیژه، «تربیت کودک و نوجوان از دیدگاه امام خمینی(ره)»، مجموعه مقالات کنگره بررسی آثار تربیتی حضرت امام خمینی(ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۷۸